

SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ VE ŠKOLNÍM ROCE 2016/2017

Tematická zpráva České školní inspekce | říjen 2017

Shrnutí hlavních zjištění

Česká školní inspekce od počátku školního roku 2016/2017 monitoruje proces zavádění společného vzdělávání v kontextu legislativních změn, zjišťuje a analyzuje potřeby škol všech stupňů i oblast zájmového vzdělávání a sleduje, jak se daří parametry společného vzdělávání naplňovat v praxi. Tuto první etapu společného vzdělávání se podařilo i přes řadu systémových nedostatků zahájit zejména díky vysokému nasazení a odpovědnosti jednotlivých škol. Současná data navíc ukazují na to, že Česká republika by se mohla zanedlouho zařadit do skupiny zemí s nižším počtem žáků (2 až 4 %) vzdělávaných ve speciálních třídách nebo školách (Finsko, Nizozemsko apod.).

Jako **společné vzdělávání** se označuje **vzdělávání všech dětí a žáků dohromady v hlavním vzdělávacím proudu**. V minulém školním roce došlo k zásadní změně v oblasti vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP), žáků nadaných a mimořádně nadaných. Kromě toho, že vešly v platnost příslušné legislativní změny, došlo také k revizi rámcových vzdělávacích programů (RVP) pro základní vzdělávání, předškolní vzdělávání i všechny obory středního vzdělání.

Inspekční činnost se skládala ze dvou částí – z **prezenční inspekční činnosti (školní rok 2016/2017)** v běžných mateřských (757), základních (559) a středních (161) školách a v zařízeních pro zájmové vzdělávání (680), tedy ve školních družinách, školních klubech a střediscích volného času, a z doplňkového **inspekčního elektronického zjišťování (od 16. 11. do 14. 12. 2016)** ve všech **školských poradenských zařízeních** zapsaných do školského rejstříku (152). Dále byla provedena **kontrola poskytování podpurných opatření** ve 33 vybraných běžných mateřských, základních a středních školách i ve školách zřízených podle

§ 16 odst. 9 školského zákona (červen 2017).

Počty speciálních škol i tříd se snižují

Základní informací, kterou Česká školní inspekce v této tematické zprávě předkládá, je **rozložení počtu žáků vypovídající o momentálním stavu společného vzdělávání**, a to **k 30. 9. 2016**. Zde vybíráme údaje o počtech dětí a žáků, kteří navštěvovali školy zřízené podle § 16 odst. 9 školského zákona (speciální školy).

- MŠ: 2 929 dětí (tj. 2,2 %) ze všech dětí v předškolním vzdělávání,
- ZŠ: 22 934 žáků (tj. 2,5 %) ze všech žáků v základním vzdělávání,
- SŠ: 5 900 žáků (tj. 1,4 %) ze všech žáků ve středním vzdělávání.

Zatímco **podíl žáků i škol** je v případě **předškolního vzdělávání** v posledních letech téměř **konstantní**, u **základního vzdělávání** ve srovnání se školním rokem 2015/2016 **poklesl podíl jak speciálních škol** (z 9,4 % na 8,4 %), tak **i škol, ve kterých jsou zřízeny speciální třídy** (z 13,8 % na

12,9 %). K poklesu docházelo již v minulých letech, oproti školnímu roku 2015/2016 je však změna nejvýraznější. **Také u středního vzdělávání došlo k meziročnímu poklesu podílu speciálních škol** (z 11,6 % na 10,6 %) **i škol, ve kterých jsou zřízeny speciální třídy** (z 16,9 % na 16,7 %). Podíl dětí a žáků se SVP aktuálně dosahoval v MŠ 3,5 %, v ZŠ dlouhodobě zhruba 11 % a v SŠ v posledních letech okolo 5 % z celkového počtu dětí a žáků v daném stupni vzdělávání.

Většina ZŠ (559) navštívených ve školním roce 2016/2017 měla **všechny třídy heterogenní** (nebyly diferencovány např. podle schopností žáků nebo jejich zaměření). Prvek **vnější diferenciacce** byl zaznamenán v **6 % navštívených ZŠ**. Nejčastěji šlo o třídy se specifickým zaměřením (např. sportovní, s rozšířenou výukou jazyků, matematické apod.).

Ředitel školy má povinnost přimnout k základnímu vzdělávání všechny děti ze spádové oblasti. Za poslední 3 roky odmítlo přijetí nějakého z daných dětí pouze 5 škol navštívených v průběhu školního roku 2016/2017, a to z kapacitních důvodů.

Z hlediska rovnosti při přijímání do základního vzdělávání pak bylo zjištěno, že většina zápisů se uskutečňuje vhodným způsobem přiměřeným věku daného dítěte.

Pokud jde o zájmové vzdělávání, zejména u středisek volného času (SVC) lze konstatovat, že tato školská zařízení dosud nevnímají společné vzdělávání jako skutečnost, která se jich rovněž týká, a také platí, že pokud zákonný zástupce středisku volného času informace o SVP svého dítěte nesdělí, tato zařízení se o těchto potřebách nijak nedozvědí.

Administrativní zátěž narostla

Dítětem či žákem se SVP se rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění či užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Podpůrná opatření se člení do pěti stupňů podle organizační, pedagogické a finanční náročnosti a lze je různě kombinovat. Při poskytování podpůrných opatření by měla být používána zásada subsidiarity – tzn., že k opatření vyššího stupně se přikročí pouze v případě, že nepostačují podpůrná opatření nižšího stupně, a to až po důkladném vyhodnocení situace. **Pro děti a žáky s potřebou podpůrných opatření 1. stupně je zpracováván tzv. plán pedagogické podpory (PLPP), který daná škola vytváří na základě vlastní diagnostiky.** Ve školách navštívených ve školním roce 2016/2017 se opatření 1. stupně týkala:

- 1,6 % dětí v MŠ,
- 4,4 % žáků v ZŠ (0,8 % dětí, resp. 1,8 % žáků mělo v rámci 1. stupně podpůrných opatření vypracovaný plán PLPP),
- 3,7 % žáků v SŠ (0,6 % s PLPP).

Naplnování podpůrných opatření (zpravidla 1. stupně) účastníků zá-

jmového vzdělávání bylo zaznamenáno pouze v 42,6 % navštívených SVC a jejich realizace nebyla zjištěna přibližně ve čtvrtině školních družin a klubů. Nicméně to neznamená, že by nebyla v této oblasti vzdělávání uplatňována individualizace při zájmových činnostech.

Školy se teprve učily, jak PLPP využívat, proto s nimi ne vždy pracovaly správně a ne pokaždé vyhodnocovaly účinnost přijatých opatření. Některé školy také neporozuměly smyslu PLPP. V případě MŠ k nedostatkům přispěla i zjevná nejednoznačnost v tom, kdy přesně mají být PLPP vypracovávány. Vedle některých MŠ navíc nemělo z jejich pohledu dostatečné informace o zpracování a následném vyhodnocování nejen PLPP, ale také individuálních vzdělávacích plánů (IVP), a to zejména pro děti s odkladem povinné školní docházky a pro děti s odlišným mateřským jazykem.

Většina škol v souvislosti s novými způsoby vykazování, zavedením PLPP a potřebou nových doporučení vydaných školskými poradenskými zařízeními (ŠPZ) poukazovala na **zvýšenou administrativní zátěž různého charakteru.** Současně lze poukázat také na **administrativní náročnost spojenou s poskytováním podpůrných opatření v oblasti evidence majetku.**

Ačkoliv došlo v souvislosti se společným vzděláváním ke změně RVP ZV, nebyla při inspekční činnosti zjištěna vyšší míra chybného zpracování úprav ŠVP (povinnost od 1. 9. 2016) a naprostá většina ŠVP byla upravena správně a včas (MŠ i SŠ měly povinnost uvést svůj ŠVP do souladu s upravenými RVP nejpozději do 1. 9. 2017).

Více než dvěma třetinám poradenských zařízení se ve školním roce 2016/2017 dle jejich vyjádření dařilo dodržovat tříměsíční lhůty na poskytnutí služeb ode dne podání žádosti, ovšem velká

část z nich (65 %) dosahovala této lhůty pouze **za cenu omezení jiných poradenských aktivit** (např. metodické návštěvy ve školách, skupinové práce s klienty, terapie apod.). Více než čtvrtina zařízení, kterým se nedařilo lhůty dodržet, někdy přistupovala také k přerušení příjmu žádostí, čímž porušovala § 1 odst. 4 vyhlášky č. 72/2005 Sb. (o poskytování poradenských služeb).

Nákup některých pomůcek byl zbytečný

Školám se ve většině případů dařilo poskytovat doporučená podpůrná opatření, nicméně některé z nich poukazovaly na **dlouhou dodací lhůtu určitých speciálních učebnic nebo pomůcek pro žáky s mentálním handicapem a pro žáky s tělesným postižením** (např. zakázková výroba trvá až 3 měsíce). V některých případech je podle škol velmi **malá nabídka na trhu**, která navíc není pro žáky vždy vhodná.

Kvůli existenci dvou odlišných doporučení ŠPZ byla v některých případech podpora (např. kompenzační pomůcky) poskytována podle nového, ale chybně i na základě starého doporučení (doporučení vydané po 1. 9. 2016 ruší platnost doporučení vydaného před 1. 9. 2016, i když doba platnosti uvedená v tomto doporučení ještě neuplynula). **Nadměrné množství pomůcek** se ve školách objevovalo také proto, že byly zakoupeny nové, přestože ty starší, ale plně funkční měli žáci už k dispozici, nebo i proto, že ŠPZ jich doporučilo zbytečně mnoho. V některých případech tak bylo pro jednoho žáka nakoupeno i více než 40 pomůcek.

Ve školním roce 2016/2017 vedle sebe fungovaly dva systémy financování – financování podpůrných opatření dle doporučení vydaných před 1. 9. 2016 a dle doporučení vydaných po tomto datu.

Asistenti pedagoga jsou často nekvalifikovaní

Implementace společného vzdělávání s sebou přináší také **vyšší nároky na personální zajištění**. V malých ZŠ často není pozice výchovného poradce a školního metodika prevence formálně ustavena a jejich činnosti vykonává ředitel školy nebo pověřený učitel. Zatímco pozici **výchovného poradce a metodika prevence mají obsazenou více než čtyři pětiny větších ZŠ a také SŠ (téměř 100 %), školního speciálního pedagoga nebo školního psychologa má méně než čtvrtina škol**, zvláště se to pak týká speciálního pedagoga u SŠ (jen 7 %).

Specifickou kapitolu v případě společného vzdělávání představují asistenti pedagoga. V rámci financování podpůrných opatření bylo **pro asistenta/y pedagoga k dispozici více prostředků oproti předcházejícímu školnímu roku (2015/2016) v navštívených 45 % MŠ, v necelých 60 % ZŠ a ve více než 25 % SŠ**.

Alespoň jednoho asistenta pedagoga měla v daném období čtvrtina MŠ, dvě třetiny ZŠ a necelá čtvrtina SŠ (jejich průměrný počet v ZŠ meziročně vzrostl z 1,7 na 2,9 asistenta pedagoga na školu). Asistent pedagoga byl přítomen při 5,6 % hospitací ve školní družině/školním klubu (meziroční nárůst o 1 %). **Nedostatek asistentů pedagoga** vyplývá jednak z **malého zájmu o tuto práci** (nízké finanční ohodnocení, snížený úvazek), a jednak z **malého počtu vhodných uchazečů** (asistentům často chybí potřebná kvalifikace nebo nemají dostatek zkušeností).

Z tohoto důvodu byly **školy často nuceny přijmout nekvalifikované asistenty**, kteří si kvalifikaci doplňovali až po přijetí do pracovního poměru, případně byli jako asistenti pedagoga využíváni vychovatelé školních družin a čerství absolventi fakult připravujících učitele. **Asis-**

tenti pedagoga také odcházeli v průběhu školního roku poté, když zjistili, co jejich práce ve skutečnosti obnáší a jak je ohodnocena. To způsobuje nejen personální potíže na úrovni školy, ale i problémy přímo ve vztahu k integrovaným dětem a žákům (např. s poruchou autistického spektra).

Účinnost spolupráce závisí na vztahu vyučujícího a asistenta – někteří učitelé nejsou zvyklí s asistenty pracovat, a jejich spolupráce tak může být pouze formální, nebo jim naopak přenechávají velký podíl práce, včetně komunikace se zákonnými zástupci. Nejvíce se dařila spolupráce v průběhu výuky, naopak jako méně účinná byla posouzena spolupráce při vyhodnocování výsledků vzdělávání dětí a žáků. Navíc v některých školách byla i spolupráce pedagogů mezi sebou jen velmi slabá.

Vliv na tuto situaci má i **další vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP)**. Ačkoliv se účast v dalším vzdělávání zaměřeném na oblast společného vzdělávání zvyšuje, **nepokrývá dostatečně potřebu proškolení všech pedagogů, kteří vyučují žáky s nárokem na podpůrná opatření**. V případě **předškolního a středního vzdělávání** je přitom **situace ještě významně horší než v základním vzdělávání**. Některé kurzy musely být pro malý zájem zrušeny. Důvodem nedostatečného zájmu škol o ně může být také skutečnost, že tyto **vzdělávací akce jsou zpoplatněny**, přičemž tematické zaměření kurzů zahrnuje ve většině případů pouze dílčí aspekty společného vzdělávání, a pro získání komplexních informací tak musejí učitelé absolvovat kurzy několik. Ze strany škol také zaznívala **nespokojenost s informacemi obdrženými na školních** – informace se různí, jsou nejednotné, někdy nejednoznačné nebo nedostatečné, a to i v kurzech Národního institutu pro další

vzdělávání vedených certifikovanými lektory.

Navrhovaná opatření neodpovídají vždy realitě

Pro všechny děti a žáky navštívených škol, kteří potřebují individuální vzdělávací strategii (přes 75 % MŠ, 95 % ZŠ, 18 % SŠ), byl individuální vzdělávací plán nebo jiný PLPP vytvořen ve více než polovině mateřských a ve třech čtvrtinách základních i středních škol. Nicméně většina zbylých škol vytvářela příslušné strategie jen pro žáky diagnostikované ŠPZ (necelá třetina MŠ, více než pětina ZŠ a SŠ). Žádný plán pak vůbec nevytvářelo 6,2 % MŠ, 0,2 % ZŠ (jeden případ) a 6,1 % SŠ.

Na základě zjištění České školní inspekce lze konstatovat, že **8 % mateřských, 11 % základních i středních škol neuplatňovalo doporučení ŠPZ tak, jak byla vydána**. Nejčastěji nebyl dodržen rozsah doporučení. Šlo především o situace, kdy podpůrná opatření nebyla uplatňována při výuce (např. nepříznivý obsah i zadávání úkolů, úprava podmínek, tempa práce, organizace výuky, možnost relaxace, minimální diferenciacie přístupu apod.). Z některých doporučení ŠPZ vyplývala řada nejasností (některá přímo odporovala platné legislativě). Například ne vždy doporučení odpovídala příslušné vyhlášce ohledně úvazků asistenta pedagoga. Zaznamenány byly i situace, kdy ŠPZ doporučila podpůrná opatření bez projednání se školou, tudíž opatření, jež nebylo možné ve škole realizovat (po dohodě s rodiči však byla zajištěna náhradní), nebo opatření, která již v minulosti při vzdělávání žáka selhala.

Individuální přístup k žákům byl zaznamenán **u ZŠ ve čtyřech pětinach navštívených vyučovacích hodin** (nárůst oproti roku 2015/2016 o 12 %) a **u SŠ ve více než dvou třetinách** (nárůst o 24 %). Zatímco v případě ZŠ šlo

zejména o český jazyk a matematiku, méně byl využíván ve vzdělávacích oblastech Člověk a jeho svět a Člověk a příroda, na SŠ šlo nejčastěji o odborné předměty (s ohledem na jejich význam pro obory odborného vzdělání), předměty ICT a matematiku, nejméně pak o přírodovědné a společenskovední předměty a cizí jazyky. Práci účastníků zájmového vzdělávání individualizovalo 96 % školních družin a klubů a 95 % SVČ.

Školám také činilo potíže zajištění předmětů speciálně pedagogické péče. A to nejen organizačně (zajištění v rámci disponibilních hodin), ale také personálně (zejména pokud dojde k doporučení předmětu speciálně pedagogické péče v průběhu školního roku).

Osobnostně ponižující a didakticky nepřijatelné situace (tj. situace, kdy se učitel dopouští komunikačních chyb, při kterých porušuje partnerský a respektující přístup, dochází k omezení rozvoje učebních kompetencí především tím, že výuka je chybně didakticky nastavena) se v navštívených hodinách vyskytovaly pouze naprosto okrajově.

DOPORUČENÍ ČESKÉ ŠKOLNÍ INSPEKCE

Je zejména potřeba:

- **sjednotit výklad právních předpisů, metodických materiálů a doporučení pro společné vzdělávání** tak, aby školy a školská zařízení mohly postupovat podle jasných a jednoznačných pravidel,
- **zintenzivnit metodickou podporu školám a rozšířit její formy** (např. o zveřejňování příkladů dobré praxe),
- **rozšířit** (důraz na vlastní vzdělávání dětí a žáků se SVP, nikoli pouze na formální aspekty typu legislativních změn apod.) **a zefektivnit nabídku DVPP**. Česká školní inspekce opakovaně doporučuje nabízet realizaci DVPP přímo v konkrétních školách tak, aby byly jednak eliminovány organizační komplikace, a jednak aby bylo možné proškolit větší počet pedagogických pracovníků z jedné školy.
- Inkluze se také rozhodně neobejde bez adekvátního personálního zajištění – je tedy třeba **vytvořit podmínky pro získávání a financování školních speciálních pedagogů, školních psychologů a především asistentů pedagoga** (motivace uchazečů, získání kvalifikace, finanční ohodnocení, motivace k setrvání ve škole).
- Důležité je i **celkové zjednodušení**, a to jednak **administrativních procesů spojených s poskytováním podpory všech stupňů** (zejména tvorba a vyhodnocování plánů pedagogické podpory a individuálních vzdělávacích plánů – zde Česká školní inspekce doporučuje využívat systém InspIS ŠVP disponující modulem pro tvorbu IVP), a jednak **procesů vedoucích k získání finančních prostředků pro podpůrná opatření**, tak, aby byl zkrácen interval mezi podáním žádosti a časem, kdy škola reálně schválenými prostředky disponuje.